

Oponentský posudek k práci Mgr. Dominiky Otrošinové s názvem „Soudobá tendence rozšiřování výkladu ústavního principu rovnosti a zákazu diskriminace, která je předkládána jako práce rigorózní“

Obecně

Posuzovaná práce byla předložena a obhájena jako práce diplomová. Nyní je předkládána jako práce rigorózní. Jakkoliv jde o postup souladný se studijními předpisy, je otázkou, zda je za všech okolností vhodný. Minimálně se zdá rozumné zohlednit v rigorózní práci poznatky nabyté autorem v mezidobí mezi obhájením diplomové práce a odevzdáním práce rigorózní.

Svémi formálními znaky práce v zásadě splňuje požadavky kladené na rigorózní práce. Za určitou slabinu považuji relativně omezený okruh zahraniční literatury, a to pokud jde o knihy a časopisecké články. Tento nedostatek je sice vyvážen odkazy na internetové cizojazyčné zdroje, nicméně je otázkou, zda takový přístup je adekvátní u práce vyššího stupně, kterým rigorózní práce je. Dále je, z pohledu okruhu zpracovaných zdrojů, sporná hodnota nejrůznějších článků objevujících se na internetu, které mají povahu úvah, blogů či komentářů (např. Tomáš Khorel, Michal Kašpárek ad.)

Kladně hodnotím jazykovou úroveň práce, způsob vyjadřování autorky, srozumitelnost textu, jeho plynulost a návaznost.

Práce je rozdělena na čtyři základní části, a to na část věnující se definici a rozboru obecných pojmů (právní principy), dále pojmům rovnosti a zákazu diskriminace. Další část je věnovaná rozšiřování principů z pohledu společnosti a práva, a konečně čtvrtá část je praktická; věnuje se rozboru judikatury a dalších zdrojů.

Metoda práce

Usuzuji, že autorka volí multidisciplinární přístup ke zkoumané problematice, neboť se nezaměřuje výlučně na právní rovnu působení principu rovnosti a zákazu diskriminace (v oblasti normotvorby – vnitrostátní, mezinárodní, nadnárodní, oblasti interpretace a aplikace práva), nýbrž se problematikou zabývá i z hlediska sociologického (str. 54 a násl.), případně z hlediska ekonomického (str. 57).

Nepovažuji se za povoláného posuzovat autorčiny úvahy v těchto oblastech, přesto však dávám k zamyšlení následující:

Považuji za sociální fakt, že výchozí stav společnosti je stavem faktické nerovnosti lidí (v majetku, schopnostech duševních i tělesných, v příslušnosti k různě definovaným skupinám apod.). Prosazování rovnosti právními prostředky směřuje k narovnání tohoto stavu. Otázkou však je, ve vztahu ke komu taková právní úprava směřuje. V současné době se považuje za samozřejmé (minimálně v prostředí evropské kultury), že stát má přistupovat k jednotlivcům podle rovných kritérií. V tomto směru se jedná primárně o hledání kritérií, na jejichž základě

je ještě možno rozlišovat, případně to již možné není a jde o rozlišování nepřípustné. V zásadě jde tak o oblast „neproblematickou“ z pohledu dále uvedeného. Mnohem více otázek vyvolává úsilí o prosazování principu rovnosti ve vztazích mezi jednotlivci, tedy vztazích, které autorka zasazuje do kontextu soukromoprávního (str. 59). Je pak otázkou, zda-li již nejde o určitou podobou sociálního inženýrství směřujícího k vnucení určitého pohledu či názoru na danou problematiku některým skupinám lidí. Na str. 59 autorka zmiňuje nebezpečí nárůstu extremismu, jenž vyžaduje poskytovat ochranu „menšinovým skupinám“. Autorka hovoří primárně o nacionalismu, ale lze se domnívat, že jde i skupiny určené podle jiných kritérií (náboženství, sexuální orientace apod.). Problémem je skutečnost, že právní úprava vlastně uměle zahazuje fakticky existující rozdíly, což může být považováno za nepřirozené, protože ne všichni členové společnosti se s potřebou takové rozdíly zahazovat identifikují. Dalším problémem je skutečnost, že se příznačně hovoří o „rovnosti v právech“, avšak málo či vůbec se hovoří o rovnosti v povinnostech. Je proto otázkou, zda za vstupem extremistických nálad, což je zřejmě nepopiratelný fakt, nestojí právě pocit nespravedlnosti z těchto skutečností vyplývajících.

Autorka se této problematice věnuje na str. 65 a násl. Mj. píše: „*Dokud se však společnost nedostane do stavu, kdy menšinové skupiny nebudou bez obav o svá práva, musí tyto záruky zastoupit jiný systém, a to systém právní ...*“. Za pozornost stojí, že se rozšiřuje počet takových menšinových skupin, které se dovolávají svých „práv“. Tím dochází ke stratifikaci společnosti, tentokrát na základě nově vytvořených kritérií. Potřeba reagovat na tyto situace roztáčí jakousi antidiskriminační spirálu. (Lze uvést konkrétní případ: zatímco pro rozvod manželství je nutno prokázat, že soužití manželů je hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení - § 755, při zrušení registrovaného partnerství postačí prokázat, že „partnerský vztah již fakticky netrvá.“ - § 16 zákona č. 115/2006 Sb. Je otázkou, zda tím, jak se sblíží postavení manželů a registrovaných partnerů postupným odstraňováním rozdílů mezi těmito formami soužití lidí, nemělo by být vyrovnáno jejich postavení i v tomto ohledu.)

Uvedené úvahy jsou nicméně činěny nad rámec hodnocení práce jako takové.

Obsah práce

Práce je nazvána „...*Soudobá tendence rozšiřování výkladu ústavního principu rovnosti ...*“. Je tudíž otázkou, v jakém ohledu se autorka problematice rozšiřování výkladu věnuje. Z obsahu práce je patrné, že se zabývá spíše institucionálním rozšiřováním různých opatření proti nepřípustnému rozlišování formou legislativních změn (zejména část druhá), přičemž samotné problematice „rozšiřování výkladu“ příliš pozornosti věnováno není (srov. str. 51).

Podle mého názoru by autorka mohla zaměřit svoji pozornost na řadu otázek primárně právní povahy:

1) Problematika tzv. všeobecné rovnosti před zákonem (resp. všeobecného zákazu diskriminace) tak, jak je vyjádřena v Protokolu č. 12 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (srov. čl. 1 tohoto protokolu). Má-li se hovořit o „rozšiřování výkladu“,

pak tato oblast je pro zkoumání dle mého soudu ideální. (Nutno podotknout, že judikatura k tomuto protokolu prakticky neexistuje, čili není dle mého soudu zřejmé, jaké důsledky ve skutečnosti tento protokol přinese. To je zřejmě důvodem pro omezený počet ratifikací tohoto protokolu.)

2) Problematika působení antidiskriminačního zákonodárství ve vztahu k dotčení či omezení lidských práv – např. omezení autonomie vůle, smluvní svobody apod. Autorka tento problém zmiňuje, blíže jej však neanalyzuje. Je zde přitom řada aspektů, které jsou ryze právní povahy. Například povinnost zdržet se diskriminace spojená s procesní otázkou převrácení důkazního břemene, problém omezeného počtu příležitostí (např. možnost obsadit pouze jediné pracovní místo ve spojení se situací, kdy uchazeči splňují naprosto shodně kvalifikační kritéria a liší se mezi sebou pouze pohlavím).

3) Problematika antidiskriminačního zákonodárství – rovnost příležitostí nebo rovnost ve výsledku? Autorka rozebírá známou kauzu přístupu k bydlení ze strany romského zájemce (str. 89 a násl.). Právě tato kauza otevírá otázku, zda rovnost příležitostí se již nemění na rovnost ve výsledku. Představme si situaci, kdy uchazečka o nájem bytu nebude odmítnuta s explicitním důvodem jejího etnického původu, nýbrž prostě dojde k uzavření nájemní smlouvy s jiným zájemcem, avšak za naprosto stejných podmínek, které nabízí ona uchazečka. Nejde v takovém případě minimálně o nepřímou diskriminaci? Jaká uznatelný důvod může uvést vlastník bytu na svoji obranu, bude-li žalován pro diskriminaci z důvodu příslušnosti k etnické skupině? Postačí argument možností nakládat volně s vlastním majetkem, pokud „*nepřímou diskriminací se rozumí takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z důvodů uvedených v § 2 odst. 3 osoba znevýhodněna oproti ostatním.*“ (§ 3 odst. 1 zákona č. 198/2009 Sb.) a zároveň podle § 133a občanského soudního řádu platí, že „*Pokud žalobce uvede před soudem skutečnosti, ze kterých lze dovodit, že ze strany žalovaného došlo k přímé nebo nepřímé diskriminaci ... je žalovaný povinen dokázat, že nedošlo k porušení zásady rovného zacházení.*“

Celkové hodnocení

Jsem toho názoru, že práce obhájená jako práce diplomová měla být za účelem jejího předložení jako práce rigorózní upravena, resp. rozšířena. Autorka je nepochybně velmi schopná, což při psaní diplomové práce prokázala. Je způsobilá pracovat s různými prameny včetně zahraničních. U rigorózní práce, zejména při srovnání prací již předložených a obhájených, se dá očekávat přece jen širší záběr autora. Je proto otázkou, zda praxe uznávání obhájených diplomových prací jako prací rigorózních svým způsobem nedevaluje hodnotu rigorózní zkoušky, a to zejména za situace, kdy by bylo možno s relativně malým úsilím práci doplnit či rozšířit.

Zároveň se však domnívám, že předložená práce splňuje kritéria stanovená pro práce rigorózní, a **proto obhajována být může**. Autorce bych doporučil, aby se při obhajobě zaměřila na naznačenou problematiku související s principem rovnosti. Tím prokáže svoji schopnost danou problematiku adekvátně uchopit.

Konečné hodnocení práce bude záviset na průběhu obhajoby.

V Praze dne 9. dubna 2018

JUDr. Jan Tryzna, Ph.D.